

**ТАРАҚҚИЁТ СТРАТЕГИЯЛАРИ, КОНЦЕПЦИЯЛАРИ ВА
ДАСТУРЛАРИНИНГ ТАҲЛИЛИ ВА ТАСНИФИ**

Абдулла Абдукадиров

*Ўзбекистон президенти ҳузуридаги Стратегик ислоҳотлар
Агентлиги директорининг биринчи ўринбосари.*

Иқтисод фанлари номзоди

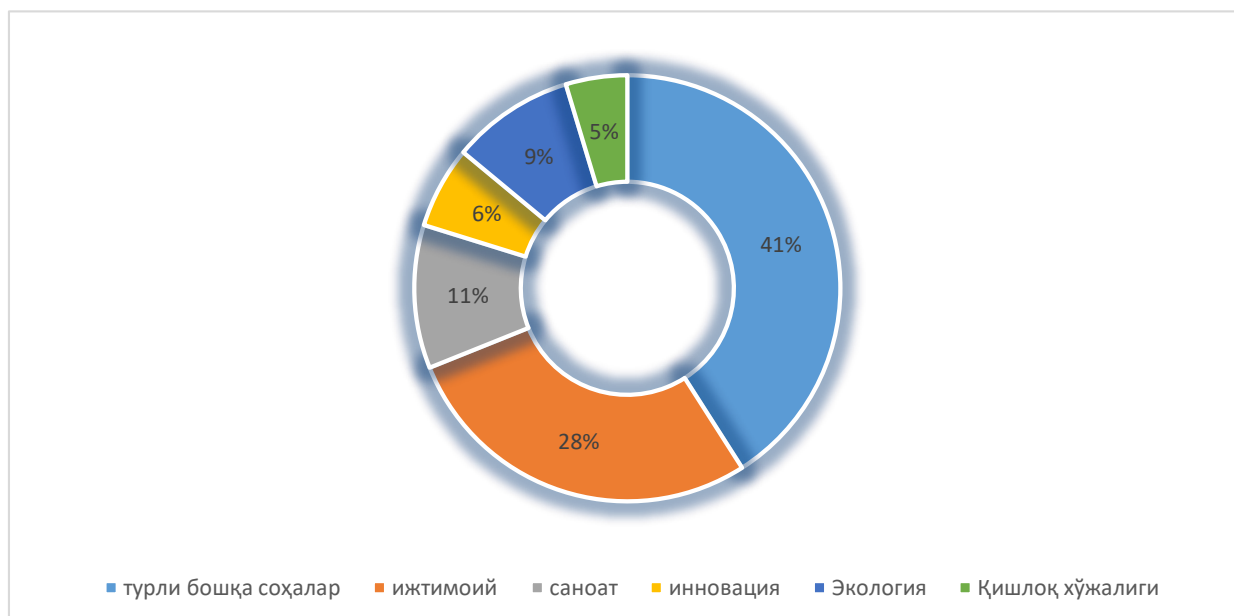
Абстракт: 2017 йилдан бошлаб Ўзбекистонда тизимли равишда тараққийёт дастурлари турли кўринишларда (стратегия, концепция, ҳаракатлар дастури) ишлаб чиқилиб, амалиётда қўллана бошланди. Бошқарув методларидаги бу силжиш ўрта ва узоқ мудатли ўзгаришларни башорат қилиш, тизимли ишларни амалга ошириш ва давлат органлари фаолиятини умумий мақсадларга қаратишга хизмат қилишига қаратилган эди. Бу мақсадларга қай даражада эришилди ва нималар эътибордан четда қолди? Ана шу ҳақида қисқача таҳлил.

Калит сўзлар: #стратегия, бошқарув, макроиктисодиёт, маъмурий ислоҳотлар, режалаштириш, концепция.

Ўзбекистон Президенти ҳузуридаги Стратегик ислоҳотлар ислоҳотлар агентлиги бошқа халқаро ҳамкор ташкилотлар билан биргаликда (Олмония халқаро ҳамкорлик агентлиги - GIZ, ҳамда Латвия тараққийёт ва ҳамкорлик агентлиги – DCAL), муаллиф бошчилигидаги ташаббускор гуруҳ билан амалдаги стратегик режалаштиришнинг ҳуқуқий асослари, ҳамда институционал асосларини, механизмларини 2022-2024 йиллар давомида ўрганиб чиқган. Тадқиқотлар шуни кўрсатдики, 2024 йил 1 сентябрь ҳолатига кўра мамлакатда умумий миқдорда 125 та стратегик тараққийёт ҳужжатлари (стратегик тараққийёт концепцияси ва стратегиялар) қабул қилинган.

1-инфографика

2017-2024 йилларда қабул стратегик ҳужжатларнинг йил тақсимоти

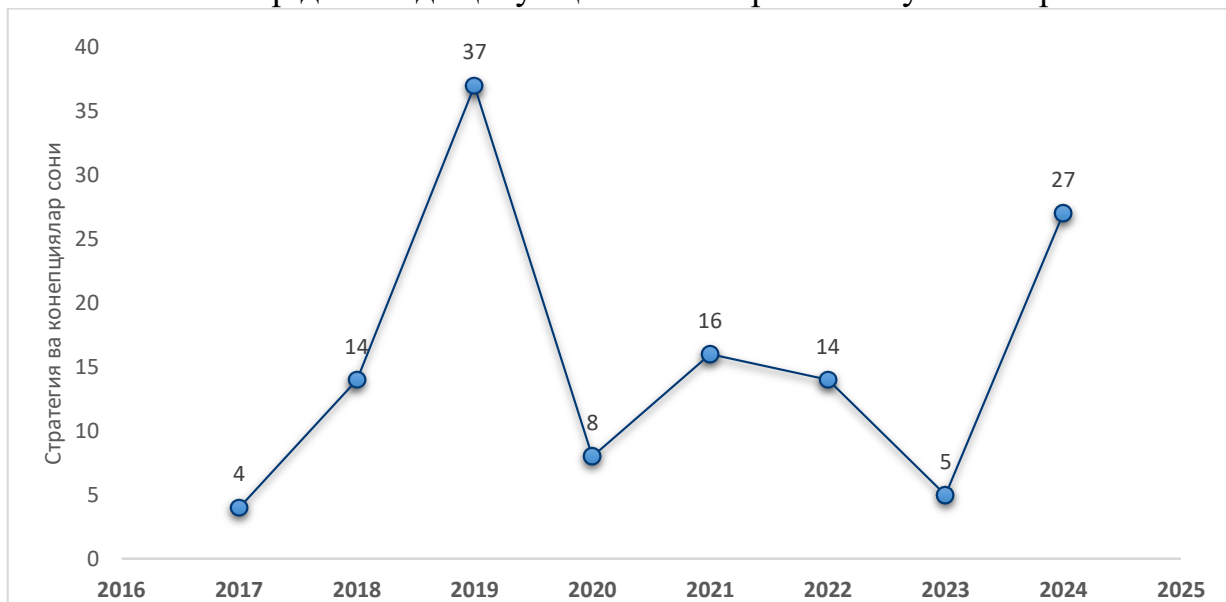

Бу ҳужжатлар қамраб олган соҳалари ва объекти бўйича умуммамлакат

стратегиялари - 38 та (Тараққиёт Стратегияси, Стратегия-2030 каби), худудий ривожланиш стратегиялари - 8 та (жумладан, Зомин қўриқхонасини, Чорвоқ дам олиш худудини, Бухоро, Самарқанд, Хива ва Шаҳрисабз худудларини ривожлантириш ҳақида) ва ижтимоий-иқтисодий фаолият тармоқлари бўйича - 79 тани (жумладан, ижтимоий-маданий соҳани ривожлантириш, экология ва атрофни муҳофаза қилиш, инновацияларни амалга ошириш, саноат, қишлоқ хўжалигини ривожлантириш) ташкил этади. Улар турли ваколатли давлат бошқарув органлари томонидан тегишли равишда тасдиқланган ва амалга оширилиб келинмоқда. Вақт кесими бўйича стратегиялар 2019 ва 2024 йилларда асосан қабул қилинган.

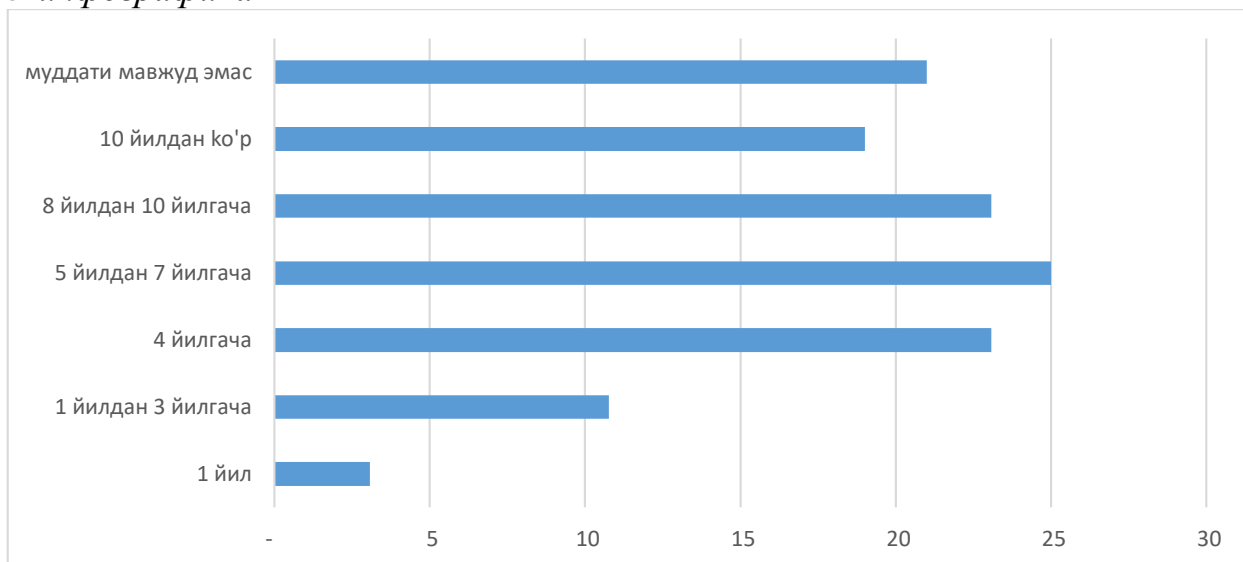
2-инфографика

2017-2024 йиллар давомида қабул қилинган стратегик хужжатлар сони

Таҳлил қилинган стратегиялар турли вақт горизонтига мўлжалланган бўлиб, энг кўп учрайдигани 5 йилдан 7 йилгача (сайлов оралиғи вақти).

3-инфографика

Тадқиқотлар кўрсатдики, турли стратегик хужжатларни ишлаб чиқиш, қабул қилиш ва амалга ошириш жараёнларида бир қатор ҳуқуқий, институционал ва ташкилий-амалий камчиликлар мавжуд:

– мамлакат миқёсида стратегик бошқарув асосларини белгилаб берувчи, жумладан, стратегик бошқарув ҳужжатлари таърифи, уларнинг таснифи, ишлаб чиқиш, экспертиза қилиш, қабул қилиш, тегишли ресурсларни мобилизация қилиш, амалга ошириш, мониторинг қилиш, белгиланган тадбирлар бажарилмаганда жавобгарлик даражасини белгилаш, зарур бўлганда ўзгаришлар киритиш тартиби аниқланмаган;

– стратегик ҳужжатлар таснифланмагани учун турли даражадаги бошқарув органларининг ваколати ва жавобгарлиги ҳам белгиланмаган;

– турли тадбирларни танлаш мезонлари ишлаб чиқилмаган, тадбирлар кўп ҳолларда ўзаро мантқан боғлиқ, бир мақсадга интилган яхлит йиғим эмас, ихтиёрий танлаб олинган тадбирлар йиғиндисидек намоён бўлади. Уларни танлашда молиявий ва бошқа ресурс имкониятлари назарда тутилгани аниқ эмас;

– стратегияларда белгиланган тадбирлар билан давлат бюджети харажатларининг инклюзивлиги таъминланмаган;

– турли стратегияларни мувофиқлаштириш, ўзаро сингдириш ва амалга оширилаётган тадбирларни ўзаро боғлаш механизмлари ишлаб чиқилмаган.

Таҳлил қилинган 125 та стратегик ҳужжатлар ичида бир ёки бир нечта камчилик аниқланган:

– 48 тасида ечилиши лозим бўлган муаммоларнинг аниқ тарифи берилмаган;

– 46 тасида мақсадларга эришиш билан боғлиқ бўлган турли иқтисодий, ҳисобот ва норматив кўрсаткичлар белгиланмаган, яъни стратегияни амалга оширишда қандай кўрсаткичлар динамикаси кузатилиши бутунлай номаълум;

– 87 тасида умумлаштирилган ҳисобот ва мониторинг тизими белгиланмаган, турли ваколатли шахслар жавобгарлиги белгиланмаган;

– 17 тасида ҳаракатлар режаси, вазифаларнинг иерархияси ва приоритетлари белгиланмаган, катта натижа берувчи, лекин вақт талаб қилувчи натижалар, тез бажариладиган ишлар бир хил режалаштирилган;

– 83 тасида белгиланган тадбирларни амалга ошириш режаси (ижрочилар, вақти, ресурслар ажратиш механизми, жавобгарлик, ҳисобот ва мониторинг тизими) белгиланмаган.

Юқоридаги омилларни ҳисобга олган ҳолда бирон бир давлат органида қабул қилинган стратегик ҳужжатлар ижросини кузатиш, таъминлаш ва зарур ҳолларда тегишли ўзгартиришлар киритиш имкони деярли йўқ. Айнан шунинг учун қабул қилинган стратегик ҳужжатлар таркибидаги ҳаракатлар дастурининг аксарияти моҳияти декларатив бўлиб қолган. Бу ҳолат макроиқтисодий кўрсаткичларни режалаштириш ва уларга эришишдек ўта муҳим соҳага маълум даражада тегишли.

Келтирилган таҳлиллар мантиғидан келиб чиқиб, стратегик режалаштиришни қонунчилик ҳужжатлари негизида тизимли йўлга қўйиш долзарб масалалардан бири эканлиги аён бўлади. Диссертация муаллифи бошчилигида Стратегик ислоҳотлар агентлиги томонидан стратегик режалаштириш тизими ишлаб чиқилган. Унинг қуйидаги асосий бўлинмалари мавжуд (4-инфографика):

4-инфографика

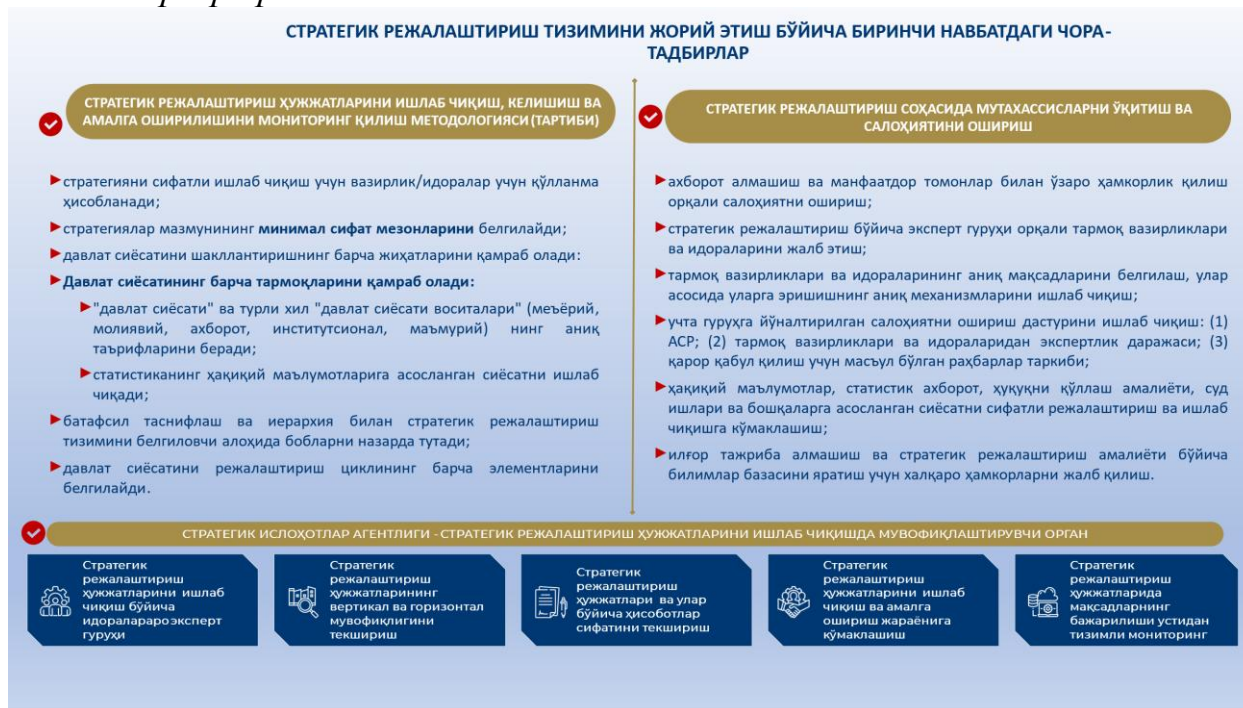

Энг юқори даражада, тушунарли мезонларга кўра Стратегия-2030 туради, чунки бу ҳужжат 2023 йилда тасдиқланган бўлиб 5 та асосий йўналиш бўйича мамлакат тараққиёт истиқболини анча деталлашган ташаббуслар йиғиндисини ўз ичига олган. Кейинги ўринда мамлакат тарққиёти стратегиясининг ташкилий қисми бўлган турли минтақалар (агломерациялар) ва ҳудудларни ривожлантириш стратегиялари. Бу икки турдаги стратегик вазифаларни белгилашдаги асосий мезонлар Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон халқи ва парламентга мурожаатлари, Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалар юзасидан ўз зиммасига олган мажбуриятлари ва маҳаллий халқ депутатлари кенгашларининг турли ташаббус ва сўровлари ётади. Бу вазифалар умумий ҳолда Бирлашган миллатлар ташкилотининг Барқарор ривожланиш мақсадлари (БРМ) мантиқи ва моҳиятидан келиб чиқади.

Айнан шу асосий мақсадлар белгилангандан сўнг уларнинг инклюзивлигини таъминлаш, моҳияти, белгиланган кўрсаткичлари таъминоти нуқтаи-назаридан мамлакатнинг фискал ва монетар сиёсати тегишли равишда белгиланиши лозим. Бу ерда ҳар бир режалаштирилган кўрсаткичнинг сифат белгиси унинг маълум бир ижтимоий муаммони ҳал этишга қаратилгани билан таснифланиши муҳим. Масалан, шифохоналар қуриш ва уларга маблағ ажратиш методологияси маълум касалларни даволаш ўриндиқлари сонига қараб эмас, мамлакат миқёсида айнан шу касалликнинг меъёрий кўрсаткичларини камайтиришга қаратилган бўлиши лозим. Таълим муассалари сони ва молиялаштириш мезонларини белгилашда болалар сони билан бирга фанларни ўзлаштириш мезони ҳам катта вазнга эга бўлиши керак. Чунки мамлакатда сифатсиз таълим ва соғлиқни сақлаш тизимини тиражлашдан кўра, ресурслар танқислиги шароитида сифат марказларини таъминлаш стратегияси афзалроқ. Худди шу мантиқ юзасидан макроиктисодий бошқарувда ҳам диссертацияда асосланган гипотезалардан бири – чекланган меъёрларга асосланган иқтисодий бошқарув моделидан (инфляциянинг, асосий ставканинг, алмашув курсининг маълум даражаси) бозор механизмларига асосланган ички иқтисодиёт

потенциалини ўстиришга қаратилган стимуллаштириш моделига ўтиш (арзон пул резервларини ташкил қилиб, уларни тижорат банкларининг кичик ва ўрта бизнесни қўлаш лойиҳаларни қайта молиялаштиришга қаратиш, фискал сиёсатда кичик ва ўрта бизнесга солиқ юкини кескин камайтириб, солиқни йиғиш маъмуриятини соддалаштириш, алмашув курсини либераллаштириш). Лекин бу таклифлар стратегик режалаштириш тизимини қайта қуриш жараёнида турли институтлар ва экспертлар томонидан муҳокама қилиниб амалга оширилиши зарур (5-инфографика).

5-инфографика

Ҳар қандай стратегияни ишлаб чиқиш вазирлик ва идораларанинг асосий вазифаларидан келиб чиқиб, стратегик мақсадларни танлашнинг минимал мезонларини ишлаб чиқишдан бошланиши керак. Акс ҳолда муҳим мақсадлар вазни ва аҳамияти ўзининг зарур фокусини (маъмурий ва бошқа ресурслар талаб қилингани учун) йўқотади. Стратегиянинг бошқа ҳужжатлардан фарқли муҳим хусусияти шундаки, у давлат сиёсатининг энг муҳим жабҳаларини қамраб маълум бир ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий муаммоларни ечишга қаратилган бўлади. Айнан шу жиҳати билан стратегия ижтимоий шартноманинг бир тури деб қаралиши лозим.

Юқорида келтирилган стратегик лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишдаги камчиликлар стратегик режалаштириш ҳужжатларини ишлаб чиқиш, келишиш, экспертиза қилиш, қабул қилиш, тегишли ресурсларни мобилизация қилиш, амалга ошириш, мониторинг қилиш, белгиланган тадбирлар бажарилмаганда жавобгарлик даражасини белгилаш, зарур бўлганда ўзгаришлар киритиш жараёнларини ҳуқуқий белгилашни тақозо қилади (6-инфографика).

6-инфографика

СТРАТЕГИК РЕЖАЛАШТИРИШ ҲУЖЖАТЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ, КЕЛИШИШ ВА ҚАБУЛ ҚИЛИШ ТАРТИБИ								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Давлат органи ва ташкилоти	Давлат органи ва ташкилоти	Давлат органлари ва СИА	Давлат органи ва ташкилоти	Давлат органи ва ташкилоти	Давлат органи ва ташкилоти	Давлат органи ва ташкилоти	Давлат органлари ва СИА	Давлат органи ва ташкилоти
Лойиҳани ишлаб чиқиш бўйича бошланиш (зарур ҳолларда ишчи гуруҳлар тузилади)	Жамоатчилик маслаҳатларини ўтказиш (эксперт сўровлари, фокус-гуруҳлар ва экспертларнинг фикрлари)	Лойиҳани кўриб чиқиш учун Стратегик ислохотлар агентлигига юбориш	Лойиҳани қайта ишлаш. Лойиҳа матнини www.project.gov.uz платформасига жойлаштириш	Ташаббускор (лойиҳани ишлаб чиқувчи) билан маслаҳатлашувлар ўтказиш	Лойиҳани www.regulation.gov.uz сайтыда жамоатчилик муҳокамаси учун жойлаштириш	Ўзгаришлар киритиш. Лойиҳани юридик ва коррупцияга қарши экспертизадан ўтказиш учун Адлия вазирлигига юбориш	Адлия вазирлигининг хулосасини ҳисобга олган ҳолда лойиҳани маромига етказиш. Лойиҳани яқиний кўриб чиқиш учун Стратегик ислохотлар агентлигига юбориш	Лойиҳани яқиний вариантни Вазирлар Маҳкамасига ва ундан кейин Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрациясига юбориш
Ҳужжат лойиҳасини ишлаб чиқиш	Жамоатчилик маслаҳатлари	Бирламчи назорат	www.project.gov.uz	Таклиф ва мулоҳазалар устида ишлаш	www.regulation.gov.uz	Юридик ва коррупцияга қарши экспертизалар	Яқиний назорат	Тасдиқлаш учун киритиш ва қабул қилиш
Заруратга қараб ёки топшириқни бажариш учун	Лойиҳа матни тайёрлангандан кейин 2 ой мобайнида	Лойиҳа АСРга киритилган санадан бошлаб 15 иш кўни мобайнида	АСР хулосаси олингандан кейин 10 иш кўни мобайнида	Лойиҳа келишилгандан кейин 15 иш кўни мобайнида	Қонун ҳужжатларида белгиланган муддатларда	Мўҳомама тамом бўлгандан кейин 15 иш кўни мобайнида	Хулоса олингандан кейин 10 иш кўни мобайнида	10 иш кўни мобайнида

Фикримизча, жараён Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон халқи ва парламентга мурожаатлари, Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалар юзасидан ўз зиммасига олган мажбуриятлари ва маҳаллий халқ депутатлари кенгашларининг турли ташаббус ва сўровларини таҳлил қилишдан бошланади. Лойиҳаларнинг моҳияти жамоатчилик ва экспертлар танловидан ўтгач, Ўзбекистон Президенти ҳузуридаги Стратегик ислохотлар агентлигига тақдим этилади. Агентлик лойиҳаларни маълум мезонлар асосида кўриб чиқиб, унинг сифатини ошириш борасида турли фикрлар беради ва шу алфозда таклифлар бир нечта умумий филтёрлардан ўтади. Бундай ёндашув керакли шаффофликни таъминлаб, стратегик лойиҳаларнинг сифатини кескин ошириши муқаррар, чунки жараёнга нафақат давлатнинг ваколатли мутахассислари, балки соҳа экспертлари, жамоатчилик вакиллари тортилади.

Хулоса қилиб айтганда, стратегик лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда қуйидаги омиллар ҳуқуқий базасини топади:

- стратегик режалаштириш ҳужжатларининг Ягона реестри тузилади, уларнинг иерархияси аниқланади, давлат органлари ва ташкилотларнинг ўзаро ҳамкорлиги таъминланади;

- стратегик режалаштириш ҳужжатларини ишлаб чиқиш, келишиш ва амалга оширилишини мониторинг қилиш бўйича методология (тартиб)ни ишлаб чиқилади;

- стратегик ислохотлар Агентлиги стратегик режалаштириш ҳужжатларини ва тизим самарадорлигини ошириш ҳамда узлуксиз мониторингини таъминлаш (электрон платформа орқали) бўйича ваколатли орган этиб белгиланади;

- барча давлат дастурлари жорий бюджет билан инклюзив монандлиги кафолатланиб, тегишли равишда мослаштирилиши, мувофиқлаштирилиши, мониторинг ва баҳоланиши таъминланилади;

- стратегик режалаштириш тизими салоҳиятини ошириш мақсадида

республика ижро этувчи ҳокимият органларининг марказий аппаратлари стратегик режалаштириш ва методология бўлимлари ходимлари малакасини ошириш бўйича тегишли семинар ва тренинглар ташкил этилиши таъминланилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Президенти Фармони. “Ўзбекистон-2030” стратегияси тўғрисида”. 11.09.2023 й. ПФ-158
2. Ўзбекистон Президенти Фармони. “Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Стратегик ислохотлар агентлиги фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”. 08.11.2023 й. ПФ-190
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. “2017-2021 йилларда гидроэнергетикани янада ривожлантириш чора-тадбирлари Дастури тўғрисида”. 02.05.2017 й., №ПҚ-2947
4. Ўзбекистон Республикаси қонуни. “Давлат қарзи тўғрисида” 29.04.2023 й., №ЎРҚ-836:
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. “Ҳар бир оила – тадбиркор” дасурини амалга ошириш тўғрисида” 07.06.2018 й., ПҚ-3777:
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. “Обод маҳалла” дастури тўғрисида” 27.06.2018 й., ПФ-5467